

BIBLIOTEKA ELBLĄSKA IM. C. NORWIDA

Zbiory zabytkowe Biblioteki Elbląskiej

Informator

Elbląg 2006

Opracowanie tekstu, redakcja i korekta: **Arkadiusz Kowalczyk**

Zdjęcia: **archiwum Biblioteki Elbląskiej**

Projekt graficzny: **Marcin Lachowski**

Redaktor techniczny: **Marcin Lachowski**

© Wydawnictwo Wilk Stepowy
ul. Św. Ducha 3-7
82-300 Elbląg
tel. 055/ 611 00 50
www.wilkstepowy.pl

Druk i oprawa: Olsztyńskie Zakłady Graficzne S.A.

Wszystkie prawa zastrzeżone przez Wydawnictwo Wilk Stepowy łącznie z prawem powielania całości lub części w jakiegokolwiek postaci.

All rights reserved by Wilk Stepowy publishers including the right to copy the work as a whole or in a part in any form.

ISBN: 83-922828-8-4

Zrealizowano ze środków finansowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu operacyjnego „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”.
Priorytet: Edukacja kulturalna i kształcenie kadr kultury.

Dział Badań Regionalnych i Zbiorów Zabytkowych

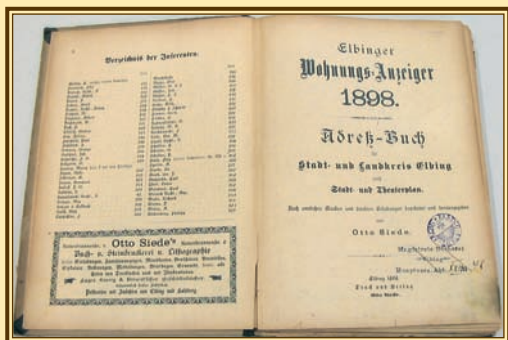
Dział Badań Regionalnych i Zbiorów Zabytkowych powstał w 2004 roku z połączenia ówczesnego Działu Zbiorów Zabytkowych i Specjalnych i wydzielonej z Działu Informacyjno-Bibliograficznego Czytelni Regionalnej. Obecnie tworzą go cztery agendy:

- Pracownia Badań Regionalnych im. Stanisława Gierszewskiego
- Zbiory Zabytkowe
- Pracownia Naukowa
- Pracownia Dokumentów Życia Społecznego
- Kolekcja Norwidianów, czyli książek pióra Norwida, jego rękopisów, dokumentów i wycinków prasowych poświęconych patronowi Biblioteki.

*Pracownia Badań Regionalnych
im. Stanisława Gierszewskiego.*

Obecna Pracownia Badań Regionalnych nosząca imię profesora Stanisława Gierszewskiego powstała w 1985 roku przez wyselekcjonowanie z księgozbioru Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej pozycji książkowych związanych z miastem i regionem. Pracownia posiada ponad 4.000 jednostek inwentarzowych, z czego 80% to pozycje niemieckojęzyczne. Istotną część księgozbioru stanowią pozycje współczesne, wydane w Niemczech, a pozyskane drogą wymiany lub darowizny, rzadziej – zakupu.

Księga adresowa Elbląga z 1898 roku

Najczęściej wykorzystywaną grupę zbiorów stanowią druki dotyczące bezpośrednio miasta, a zwłaszcza książki adresowe, do których chętnie zagląдают dawni mieszkańcy Elbląga, szukając w nich swoich korzeni. Mamy ponad 20 tego rodzaju wydawnictw z lat 1820-1930. Zawierają one spisy wszystkich dorosłych mieszkańców miasta.

Ponadto Pracownia posiada książki o charakterze źródłowym: zarządzenia, plany, sprawozdania, statuty władz miasta, Kroniki elbląskie oraz cenne opracowania monograficzne – *Opis miasta Elbląga* Fuchsa, prace Toeppena, Kerstana, Carstenna.

Śród książek poza elbląskimi należy wymienić druki źródłowe (*Akta Stanów pruskich*, *Scriptores Rerum Prussicarum*, *Kronikę Grunaua*) oraz monografie historyczne poszczególnych miast Pomorza, Warmii i Mazur.

W zbiorach Pracowni mamy do dyspozycji roczniki czasopism regionalnych, między innymi *Elbinger Zeitung*, *Altpreussische Monatsschrift*, *Elbinger Jahrbuch*, *Elbing-Kreis*, *Elbinger Nachrichten*.

Na szczególną uwagę zasługuje *Kronika Elbląga* prowadzona od 1958 roku przez Józefa Lassotę, a obecnie kontynuowana przez Bożennę Janikowską.

Ważną grupę zbiorów Działu stanowią Dokumenty Życia Społecznego. Są to dokumenty szczególnie pod względem formalnym i treściowym. Ich wartość postrzegana w krótkiej perspektywie czasowej jest pozornie nikła. Wzrasta jednak, gdy gromadzi się je w celach dokumentacyjnych.

Biblioteka Elbląska ze względu na efemeryczność tych dokumentów i zasadnicze trudności w ich pozyskiwaniu ogranicza się jedynie do druków generowanych

Akta nadania tytułu honorowego obywatela miasta Elbląga Janowi Pawłowi II.

przez instytucje samorządowe, organizacje pozarządowe, fundacje lub firmy z terenu miasta.

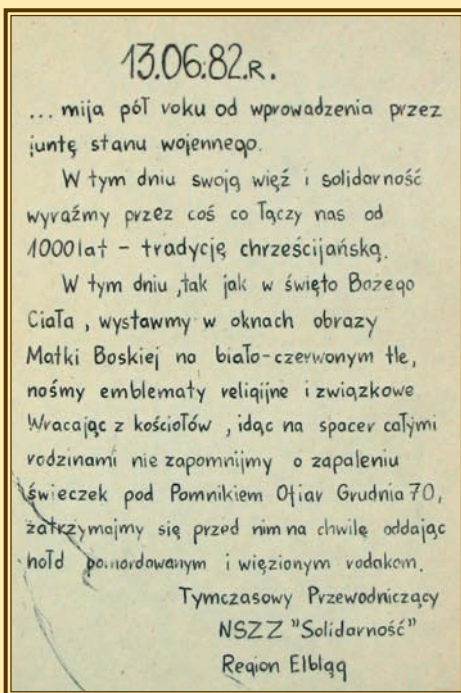
Zasięg językowy gromadzonych dokumentów jest ograniczony w zasadzie do druków polskojęzycznych z nielicznymi wyjątkami dokumentów retrospektywnych w języku niemieckim z XIX i początku XX wieku.

Tematyka zgromadzonych i ciągle uzupełnianych zbiorów Dokumentów Życia Społecznego jest różnorodna i trudna do jednoznacznego określenia. Szczególnie szeroko reprezentowane są druki (plakaty, zaproszenia, programy) dokumentujące życie kulturalne Elbląga. Spośród wielu cennych nabytków na szczególne wyróżnienie zasługują: *Akt Nadania Tytułu Honorowego Obywatela Miasta Elbląga* papieżowi Janowi Pawłowi II, *programy Teatru Miejskiego* z XIX i XX wieku (w języku niemieckim), *Medal Bibliotheca Magna* przyznany Bibliotece Elbląskiej przez Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w 2001 roku oraz pokaźny zbiór kwitów kasowych i rachunków z końca XIX i początku XX wieku.

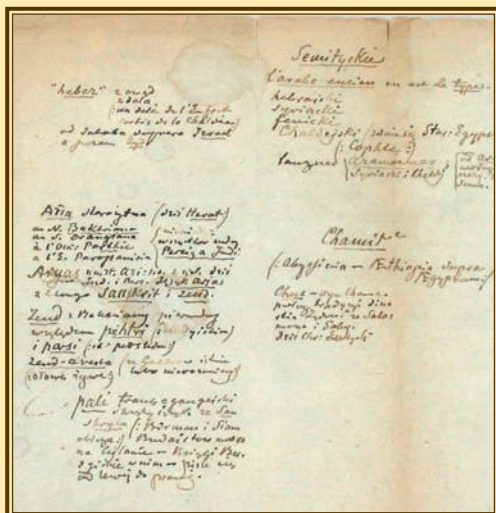
Obszerny zbiór stanowią dokumenty, fotografie i czasopisma „pierwszej »Solidarności«” wydane w latach 1980-81 oraz dokumenty i druki „drugiego obiegu” kolportowane w trakcie Stanu Wojennego i później, aż do roku 1989.

Zgromadzona w Bibliotece Elbląskiej kolekcja „Solidarności” to jedyny tak znaczny materiał dokumentujący dziesięć lat działalności Związku na terenie Żuław, Warmii i Mazur. Około 50 procent tych dokumentów to materiały ogólnopolskie i druki generowane przez poszczególne regiony „Solidarności”, przede wszystkim mazowiecki, dolnośląski, wielkopolski i śląsko-dąbrowski. Ilość tych dokumentów można oszacować na około 5.000.

Okazją do nadania Bibliotece Miejskiej imienia C. Norwida było obchodzone w 1970 roku 25-lecie jej działalności. Ten jubileusz dał asumpt do wnikliwych

Ulotka elbląskiej Solidarności
z 13 czerwca 1982 roku.

Odręczne notatki Norwida.

poszukiwań wszelkich materiałów związanych z Norwidem.

Zbiory norwidowskie gromadzone w Bibliotece Elbląskiej przybliżają nam patrona jako poetę, filozofa, dramaturga i eseistę, malarza, rysownika i rzeźbiarza. W posiadaniu Biblioteki są reprodukcje z zakresu malarstwa, grafiki i rysunku wykonane przez artystę w czasie jego pobytów w Paryżu, Ameryce i w Europie, medale oraz szereg materiałów o życiu i twórczości patrona, jak artykuły w czasopismach, nadbitki wstępów do niektórych pozycji, reprints wydań z końca XIX wieku.

Posiadamy również druki okolicznościowe związane z imprezami norwidowskimi: plakaty, programy teatralne, zaproszenia.

Norwidiana obejmują blisko 290 jednostek inwentarzowych. Najcenniejsze z nich to dwa rękopisy autora: szkice rysunkowe do dziejów Scytów na pergaminie i notatki na kartce w linie (nie jest to z pewnością autograf żadnego wiersza).

Ponadto Biblioteka posiada cztery utwory wydane jeszcze za jego życia. Są to *Promethidion* (1851), *Zwolon* (1851), *O Juliuszu Słowackim* (1861), *Poezye* (1862).

W 2006 roku, dzięki pozyskanym z funduszy Unii Europejskiej środkom na rewitalizację obiektu przemysłowego, Dział Badań Regionalnych i Zbiorów Zabytkowych otrzymał nowe pomieszczenia magazynowe spełniające najwyższe standardy bezpieczeństwa. Dla zapewnienia optymalnych warunków przechowywania zbiorów zabytkowych, magazyny posiadają

Magazyn zbiorów zabytkowych.

system alarmowy i klimatyzację. Pomieszczenia zostały wyposażone w przesuwane regały o układzie półek idealnie dopasowanym do formatu książek.

Również ze środków unijnych zakupiona została komora fumigacyjna służąca do oczyszczenia chemicznego zbiorów, polegającego na zwalczaniu mikroorganizmów pasożytniczych na dokumentach oraz specjalistyczny skaner do starodruków emitujący zimne światło neutralne dla digitalizowanych dokumentów.

Komora fumigacyjna.

Od 2006 roku zbiory będą oczyszczane chemicznie i digitalizowane. Proces przenoszenia zbiorów zabytkowych na nośniki elektroniczne służyć będzie ułatwieniu dostępu do naszych cennych druków i rękopisów wszystkim zainteresowanym, a jednocześnie pozwoli zmniejszyć do niezbędnego minimum bezpośredni kontakt z dokumentami oryginalnymi. Zastosowanie komory fumigacyjnej sprawi, że zahamowany zostanie proces degradacji zbiorów przez czynniki biologiczne.

W najbliższym czasie Biblioteka Elbląska uruchomi profesjonalnie wyposażoną pracownię konserwacyjną, gdzie najcenniejsze zbiory będą restaurowane i zabezpieczane przed dalszym zniszczeniem.

Specjalistyczny skaner do starych druków.

Wszystkie podejmowane przez Bibliotekę działania służą jak najlepszemu zabezpieczeniu dorobku kulturowego jaki stanowią nasze zbiory zabytkowe. Kolekcja o tak burzliwej historii zasługuje na właściwą opiekę, aby mogła służyć kolejnym pokoleniom elblązan. Wszak to także ich dziedzictwo.

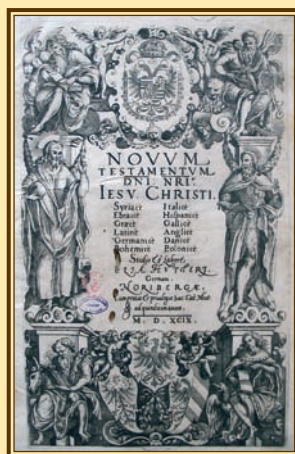
Rewindykacja

Księgozbiór Biblioteki Miejskiej nie ucierpiał podczas działań wojennych, zniszczeniu uległ natomiast budynek przy obecnym placu Wolności, który był ostatnią siedzibą Biblioteki Miejskiej. Miasto nie dysponowało odpowiednim lokalem zastępczym, zapadła więc decyzja o przekazaniu zbiorów w długoletni depozyt.

Gromadzone przez wieki zbiory zabytkowe przechowywano w Elblągu do 1947 roku, ale już rok wcześniej starania o jego przejęcie czyniło wiele bibliotek polskich, między innymi Biblioteka Narodowa, która jako pierwsza uzyskała zezwolenie na wywóz 17 skrzyń starodruków.

Ostatecznie jednak, zarządzeniem Biura Kontroli przy Prezydencie Krajowej Rady Narodowej z dnia 7 marca 1947, księgozbiór trafił do Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Ilość przekazanych ksiąg w żadnym z dokumentów nie została precyzyjnie określona. W sumie przewieziono do Torunia około 65.000 książek, ponad 100 regałów i sprzęt pomocniczy.

Zawarta między uczelnią a władzami miasta umowa o przechowywaniu zbiorów na prawach depozytu była skonstruowana tak, że księgozbiór po 50 latach powróci do Elbląga. Pierwszy termin został ustalony na 25 lat i jeżeli żadna ze stron tej umowy nie wypowie, będzie on przedłużony o kolejne 25 lat.

Miedziorytowa karta tytułowa.

Biblia z oprawą łańcuchową.

W Bibliotece Uniwersytetu Toruńskiego księgozbiór elbląski nie został umieszczony jako odrębna kolekcja. Jedynie w katalogu alfabetycznym na kartach zaznaczono w lewym górnym rogu literą „E” przynależność do Elbląga. Materiały zostały zainwentaryzowane, opracowane pod względem formalnym, sklasyfikowane i przydzielone do poszczególnych agend.

Na początku lat 60., po wielu perturbacjach, Biblioteka UMK przekazała część depozytu dotyczącą Elbląga i regionu. Kiedy w 1972 roku mijał termin całkowitego przekazania depozytu, Miejska Biblioteka Publiczna w Elblągu, ze względu na warunki lokalowe, nie była przygotowana na jego przyjęcie. Dopiero modernizacja i adaptacja na potrzeby biblioteki kolejnych zabytkowych obiektów na elbląskim starym

mieście, skłoniła władarzy do rozpoczęcia starań o całkowite odzyskanie depozytu elbląskiego. Z myślą o tym rozpoczęto w 1992 roku rekonstrukcję kamieniczek przy ul. św. Ducha, przylegających do obecnej siedziby Biblioteki. 27 października 1994 roku, na trzy lata przed upływem kolejnego 25-lecia, samorząd elbląski wypowiedział umowę. Zwrot depozytu nie nastąpił jednak po równych 50 latach przechowywania w roku 1997, ale dopiero trzy lata później.

Ostatecznie proces rewindykacji zbiorów z Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu został pomyślnie zakończony w 2002 roku.

Zbiory zabytkowe

Za początek elbląskiego księgozbioru przyjęto uznawać 1601 rok kiedy to Rada Miejska zakupiła na potrzeby biblioteki księgozbiór po zmarłym rektorze Gimnazjum Elbląskiego Tomaszu Rotusie. W tym samym roku na potrzeby księżnicy pozyskano jeszcze kolekcje Alberta Isendorfa i Andrzeja Neandra. Księgozbiór ówczesnej Biblioteki Gimnazjalnej liczył 400-500 woluminów o charakterze uniwersalnym.

60 lat później Biblioteka pozyskała 400 woluminów z rodzinnego księgozbioru bogatego rodu kupieckiego Loitzów. Były to między innymi pisma Lutra, Kalwina, dzieła teologiczne św. Ambrożego i Cyryla Aleksandryjskiego, tzw. humaniora Horacego, Eurypidesa, Kwintyliana, czy legendarnego poety i muzyka Orfeusza.

Na początku XVIII wieku ówczesny rektor Gimnazjum Jan Voit otrzymał w darze 263 książki po zmarłym ponad sto lat wcześniej Samuelu Meienreisie. Każda z ksiąg posiadała wytłoczony na okładce złożony herb rodziny Meienreisów.

*Malowany ręcznie ekslibris herbowy
Andrzeja Morenberga.*

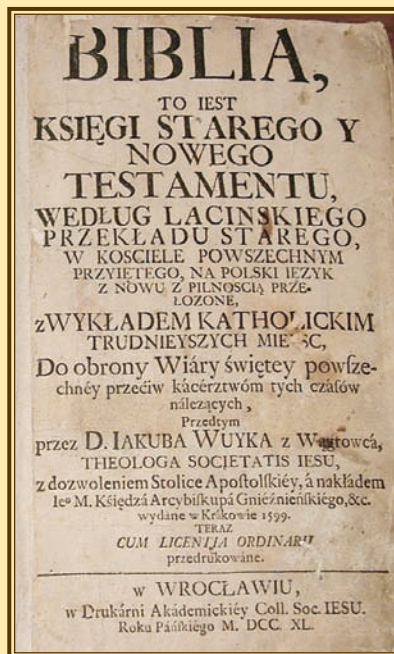
Biblia królowej Marii w języku walijskim wydana w Londynie w 1689 roku.

Tym pierwszym strumieniem wpływało do niej więcej książek. Na kartach tytułowych bądź na wewnętrznej stronie ich okładek, widnieją do dziś daty, nazwy miejscowości, a przede wszystkim nazwiska darczyńców: burmistrzów, rajców, lekarzy, kupców, pastorów, księgarzy i wielu innych, często już nieznanymi osobami.

Gromadzone na przestrzeni ponad 4 wieków zbiory zabytkowe Biblioteki Elbląskiej stanowią integralny element dziedzictwa kulturowego, dorobku myśli ludzkiej, w wielu przypadkach jedyny i niezastąpiony. Liczą one około 57.300 woluminów o dużej wartości poznawczej, źródłowej, historycznej i naukowej. Najcenniejsze to inkunabuły (69 woluminów), 527 rękopisów, starodruki (8938 woluminów),

Ważną datę w XIX-wiecznych dziejach Biblioteki stanowi rok 1869. W tym roku bowiem Biblioteka pozyskała nie tylko ponad 1.000 książek od rajcy miejskiego, aptekarza i regionalnego historyka Ferdynanda Neumanna, ale przede wszystkim otrzymała od niego swój najcenniejszy zabytek – rękopis z początku XIV wieku zwany „księgą elbląską” lub „najstarszym zwodem prawa polskiego”. Służył on sędziemu krzyżackiemu przy sądzeniu ludności podległej zakonowi: ludności niemieckiej wg prawa niemieckiego, pruskiej – wg praw pruskich i polskiej – wg zwyczajowego prawa polskiego. Księga zawierała również słownik niemiecko-pruski. Niestety, ten bezcenny zabytek zaginął w 1945 r.

Książki do Biblioteki Gimnazjalnej napływały dwoma strumieniami: dzięki darom oraz poprzez zakupy dokonywane przez rektora.

Biblia w języku polskim z 1740 roku.

grafiki, zbiory kartograficzne, muzyczne, czasopisma oraz XIX i XX wieczne książki nowożytnie.

Należy podkreślić, że zbiory zabytkowe Biblioteki Elbląskiej są jedną z najbardziej okazałych kolekcji tego typu zbiorów wśród bibliotek publicznych w Polsce, a pośród tych cennych zbiorów wyróżnia się pokaźny zbiór Biblii (ok. 160 wydań w różnych językach) oraz apokryfy, listy pasterskie, Pieśni, Ewangelie, mogące służyć jako nieoceniony materiał do badań dla teologów. Ponadto Biblioteka posiada XVI i XVII wieczne łacińskie źródła piśmienne do badań nad historią doktryny i idei Kościoła pióra św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu, św. Justyna, oraz listy papieskie Piusa II, Bonifacego VIII, Leona I, Grzegorza IX.

Istotną część zbiorów stanowią także traktaty filozoficzne autorstwa klasyków myśli Arystotelesa, Kartezjusza, Spinozy, Platona, Seneki oraz fundamentalne dla współczesnej geometrii dzieła Euklidesa.

Wśród książek XVIII, XIX i XX-wiecznych przeważają wydawnictwa niemieckojęzyczne z zakresu teorii i historii literatury, leksykologii, językoznawstwa, literatury pięknej (głównie klasyka niemiecka, ale także tłumaczenia na niemiecki, między innymi arcydzieł literatury polskiej), geografii, nauk ścisłych, historii.

Szczególne pod względem poznawczo-źródłowym są kolekcje muzykaliów (ponad 500 jednostek) oraz zbiory kartograficzne (około 200 map i atlasów).

Inkunabuły

Są to druki wydane od czasu wynalezienia druku do 1500 roku włącznie. Ze względu na swoją treść i formę stanowią bogaty materiał do badań naukowych, ale mają również znaczenie dla historii drukarstwa europejskiego. W zbiorach Biblioteki Elbląskiej znajduje się 69 woluminów inkunabułów. Najliczniej występują druki z oficyn niemieckich i weneckich. Są to przede wszystkim Biblie, dzieła papieża Piusa II i Bonifacego VIII, *Legenda* Jakuba de Voragine, dzieła filozoficzne Cyceirona i *Elementa* Euklidesa.

Zielnik łaciński z 1485 r. wydany w Passau przez Joannesa Petri.

Rękopisy

Najstarszymi rękopisami w Bibliotece Elbląskiej są 2 średniowieczne łacińskie dokumenty z XIV w. sporządzone na pergaminie: *Sermones de Sanctis* i *Contractus Sermonum de tempore*. Kolejnym cennym zabytkiem rękopiśmiennictwa jest dokument nadający lokację zakonowi Cystersów na Dolnym Śląsku z początku XV w. sporządzony przez dwóch sekretarzy i opatrzony pieczęcią królewską.

Contractus sermonum de tempore - rękopis z 1327 roku.

Kolejnym godnym uwagi rękopisem jest utwór sceniczny pt: *Memorial pacis westphelicae* także autorstwa Hoffmanna, którego tematem jest kończący wojnę trzynastoletnią pokój westfalski zawarty w 1648 roku. Sztuka była wystawiona 12 kwietnia 1748 roku z okazji setnej rocznicy jego podpisania.

Wart uwagi jest również utwór sceniczny pt: *Actus scholasticus von der gefundenen Stadt Herculanum* napisany przez rektora Gimnazjum Jana Lange. Tematem sztuki jest odkrycie ruin Herkulanum, miasta, które po wybuchu Wezuwiusza, zostało zasypane wraz z Pompejami w 79 roku n. e. Utwór został odegrany 26 listopada 1750 roku podczas enkanii, czyli dorocznych uroczystości szkolnych Gimnazjum Elbląskiego.

W zbiorach Biblioteki Elbląskiej znajdują się również zeszyty uczniów Gimnazjum. Jednym z takich cennych rękopisów jest zeszyt do matematyki *Aritmetica, das ist die rechnen kunst verfertigen von Heinrich Rempel*. Rękopis datowany jest na rok 1795 i pisany w języku niemieckim. Zachwyca przepięknymi kolorowymi ilustracjami z motywami roślinnymi i zwierzęcymi. Ponadto zawiera szczegółowy życiorys właściciela spisany ręką gotykiem. Dalsze, niezapisane karty zeszytu dorosły już Heinrich Rempel wykorzystał jako

Inne rękopisy w większości związane są z Gimnazjum Elbląskim. Są to sztuki pisane przez rektorów i nauczycieli głównie na potrzeby teatru szkolnego. Jednym z najstarszych jest sztuka teatralna pt: *De re Numaria Prisciae aetatis in Prusia* z roku 1756 autorstwa Jana Daniela Hoffmanna. Dramat dotyczy spraw monetarnych i zapoznaje gimnazjalistów z przywilejami mennicznymi.

notatnik. Znalazły się tam między innymi zapiski z przeprowadzanych przez niego transakcji handlowych na elbląskim targu.

Niezwykły jest także zeszyt do greki Piotra Krebsa *Specimen Profectuum Amplissimo Patrum Patria Ordini A.O.R. MDCCX in Solemni Iuventute Scholastratione Exhibitum A Petro Krebsio Tertiano*. Rękopis pochodzi z 1710 roku, a pisany jest w języku łacińskim i niemieckim.

Kolejnym interesującym rękopisem zachowanym w bibliotece jest *Historia von Aufuhr zu Danzig, welcher sich Angefangen hat Anno 1522 und ist durch Majest. Königl. Von Polen Anno 1526 gestillet* autorstwa H. F. Neumanna. Dotyczy historii rozruchów religijnych w Gdańsku w roku 1522.

W swoich zbiorach Biblioteka posiada rękopis opisujący Bibliotekę Gimnazjum Toruńskiego *Descripto Bibliothecae Scholae Toruniensis*. Sporządzony w 1596 roku opis powstałej dwa lata wcześniej Biblioteki został przesłany Radzie Miejskiej Elbląga. Zachęcał elbląskich rajców do zwiększenia starań w celu założenia własnej biblioteki.

Jednym z piękniejszych zabytków rękopiśmiennictwa w Bibliotece Elbląskiej jest rękopis liturgiczny *Processionale de Tempore et de Sanctis*. Śpiewnik został wydany w Oliwie w 1638 roku. Zawiera nuty, posiada pergaminową oryginalną oprawę oraz inicjały bogato zdobione ornamentami roślinnymi i zwierzęcymi.

Należy również wspomnieć o rękopisie dotyczącym prawa chełmińskiego *Das Culmische recht geschrieben Anno 1732 von M. G. Kroll*, które było fundamentem ustrojów państw wschodniopomorskich i mazowieckich.

Zeszyt do matematyki ucznia Gimnazjum Elbląskiego Heinricha Rempela z roku 1796.

Dokument nadający lokację zakonowi cystersów na Dolnym Śląsku z początku XV w., opatrzony pieczęcią królewską.

Stare druki

Mianem starych druków określa się książki pochodzące z okresu od początku XVI wieku do roku 1800 włącznie. Cechą wspólną wszystkich starodruków było ręczne wytwarzanie ich podstawowych składników: papieru, ilustracji i oprawy.

Biblia w przekładzie Marcina Lutra wydana w roku 1545 w Wittenberdze przez Hansa Luffta.

W zbiorach Biblioteki Elbląskiej znajduje się obecnie 8938 woluminów starych druków. Są wśród nich druki tłoczone w elbląskich oficynach drukarskich, jak i w innych drukarniach w Polsce i zagranicą. Stare druki tłoczone w elbląskich drukarniach w większości dotyczą Elbląga. Są to wydawnictwa okolicznościowe upamiętniające awanse, śluby i pogrzeby znaczących elbląskich obywateli, dotyczące dziejów dru-

karstwa elbląskiego, związane z polskimi władcami oraz Gimnazjum Elbląskim.

Wśród druków zachowanych w Bibliotece znajdują się takie, które zostały wydane w znaczących oficynach drukarstwa europejskiego: Wittemberdze, Lipsku, Getyndze, Bazylei, Augsburgu i Wilnie. Szeroko reprezentowane są również druki wydane w znamienitych oficynach polskich: Krakowie (drukarnia Andrzeja Piotrkowczyka i Łazarza Andrysowica), Warszawie, Gdańsku, Wrocławiu i Królewcu.

Ilościowo przeważają druki z XVIII wieku. Charakterystyczne jest to, że druków z XVI i XVII wieku jest podobna liczba, jeśli chodzi o pozycje bibliograficzne, natomiast woluminów jest mniej, gdyż druki z tego okresu występują w tzw. klockach intrologatorskich.

W zbiorze występują druki ze wszystkich dziedzin ówczesnej wiedzy, ale oczywiście przeważa piśmiennictwo teologiczne. Są to przede wszystkim Biblie, księgi liturgiczne, literatura kaznodziejska, prawo kościelne, literatura dogmatyczna. Znaczną ilość starych druków stanowi filozofia, literatura starożytna, grecka i rzymska, literatura prawnicza, książka historyczna, literatura matematyczno-przyrodnicza. Językami dominującymi są niemiecki, łacina i greka klasyczna. W niewielkiej ilości występują druki w języku angielskim, francuskim i polskim.

Szczególnością mają druki okolicznościowe, umożliwiające odtworzenie życia codziennego mieszkańców Elbląga w dawnych wiekach.

Książki XIX i XX wiek do roku 1945

W zbiorach biblioteki znajduje się 29.751 woluminów książek z tego okresu. Ich tematyka jest bardzo różnorodna. Znajdują się książki z takich dziedzin jak: teologia, filozofia, językoznawstwo, nauki społeczne, historia, historia państwa i prawa, nauki matematyczne i przyrodnicze, medycyna, geografia, sztuka. Są to encyklopedie, słowniki, leksykony, słowniki językowe, książki naukowe i popularnonaukowe. Duży procent stanowi literatura beletrystyczna i książki podróżnicze (32%). Dominującym językiem jest język niemiecki (92%) oraz język angielski, francuski i polski.

Wśród książek XIX i XX wieku należy wyróżnić kolekcje podarowane przez Wilhelma Behringa, Leonarda Neubaura, Friedricha Buchnera, Ferdinanda Neumanna, Ernesta Volckmanna i Henryka Nitschmanna.

Kartografia

Zbiory kartograficzne liczą obecnie 209 jednostek inwentarzowych. Do najciekawszych należą: *Plan Elbląga* z 1544 roku Caspara Hennenbergera, *Plan Elbląga* z 1626 roku Heinricha Thome, *Plan Elbląga* z 1709 roku Chrystiana Kretschmera, *Omnium Belgii sive Inferioris Germania* z 1613 roku, *Atlas Selectus von allen Königreich und Ländern der Welt* z 1732 roku, *Geographischer Atlas* z 1760 roku. W zbiorach kartograficznych Biblioteki znajdują się także 34

Mapa wykonana przez miedziorytnika D. Stoppendaala.

ryciny miedziorytnicze z mapami świata starożytnego do dzieła *Notitia Orbis Antiqua* z 1701 roku, mapy z XIX wieku: Grecji, Włoch, Azji Mniejszej, Czech, Austrii i Niemiec autorstwa Heinricha Kieperta oraz szkolny atlas historyczny z 1932 roku wydany przez Książnicę Atlas w Warszawie.

Muzykalia

Zbiory muzyczne obejmują rękopisy i druki nutowe, książki, czasopisma i inne dokumenty dotyczące muzyki. W zbiorach muzycznych biblioteki przeważają kompozytorzy niemieccy, ale są również kompozytorzy polscy. Najstarsze druki i rękopi-

pisy nutowe pochodzą z XVII wieku. Większą ich część stanowią rękopisy Henryka Nitschmanna. W zbiorze znajdują się także partytury Mozarta, Bacha, Schumanna, Beethovena, Wagnera, Webera. Z polskich kompozytorów posiadamy zapisy nutowe Chopina, Rubinsteina, Wieniawskiego.

Grafika

Do najbardziej interesujących grafik w zbiorach biblioteki należą:

- *Pfarrkirche SV S.Nicolai in Elbing* z roku 1736, przedstawiająca kościół św. Mikołaja w Elblągu autorstwa Jana Fryderyka Enderscha, elbląskiego miedziorytnika i kartografa;
- grafika przedstawiająca medal z okazji inkorporacji Prus do Polski z 1754 roku oraz medal dla Augusta III z okazji jubileuszu 300-setnej rocznicy inkorporacji z 1754 roku;
- plan Elbląga z 1635 roku;
- plan Wyspy Spichrzów i Starego Miasta w Elblągu;
- kolekcja grafik portretów polskich królów elekcyjnych od Henryka III Walezego do Stanisława Augusta Poniatowskiego;
- litografie francuskiego malarza Victora Adama.

Plan Elbląga z 1635 r.

Czasopisma

Obecnie w zbiorach zabytkowych Biblioteki Elbląskiej znajduje się 1250 tytułów czasopism (9950 roczników). Są wśród nich dzienniki, tygodniki, miesięczniki, kwartalniki i roczniki. Ich zakres tematyczny jest szeroki i obejmuje wszystkie dziedziny życia.

Najbardziej interesujące są sprawozdania z działalności magistratu miasta Elbląga, informatory szkolne, programy szkolne, publikacje naukowe nauczycieli szkół wyższych, statuty różnych organizacji działających w Elblągu i księgi adresowe. Bardzo ważnym źródłem informacji na temat życia codziennego są reklamy zamieszczone w czasopismach, szczególnie w dziennikach i tygodnikach.

Elbinger Tageblatt z 28 listopada 1884 r.

W zbiorach biblioteki znajdują się czasopisma i dzienniki wydawane w Elblągu. Są to *Elbinger Post*, *Elbinger Volksblatt*, *Elbinger Zeitung*, *Elbinger Tageblatt*, *Elbinger Anzeigen*, *Elbinger Neueste Nachrichten*, *Elbinger Volksstimme*, *Quellblätter aus dem Stadtarchiv Elbing*, *Neuer Elbinger Anzeiger*.

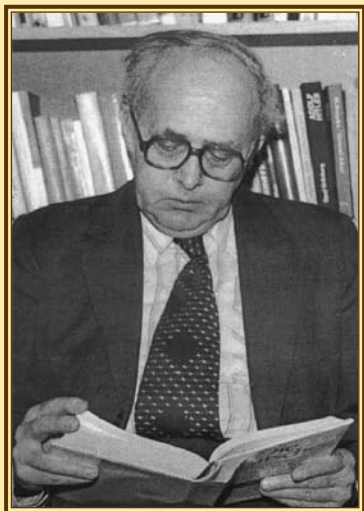
Zbiory zabytkowe Biblioteki Elbląskiej zasługują na właściwą charakterystykę. Obecny stan badań naukowych nad tym księgozbiorem i zbiorami specjalnymi jest niezadowolający. Dotychczas ukazały się głównie publikacje Jerzego Sekulskiego i bezcenny dla późniejszej oceny strat Katalog der Stadtbibliothek zu Elbing L. Neubaura z lat 1893-1894. Pojedyncze artykuły w

czasopismach i wydawnictwach zbiorowych

publikowali między innymi Maria Strutyńska, Krystyna Greczycho, Jerzy Domino, Marian Pawlak czy Józef Lassota. Natomiast na początku lat 90. ubiegłego wieku, powstał szereg prac dyplomowych absolwentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika poświęconych obszerniejszym kolekcjom pozyskanym przez Bibliotekę Gimnazjum.

Dlatego w listopadzie 2006 roku w Bibliotece Elbląskiej odbędzie sesja naukowa poświęcona tym zbiorom. Na sesji zostaną wygłoszone referaty odkrywające wartość tego księgozbioru jako źródła wiedzy na temat historii książki, jego znaczenie poznawcze i źródłowe. Omówione zostaną rękopisy, między innymi listy do Henryka Nitschmanna, elblążanina, polonofila i słowianofila. Pozostałe referaty będą dotyczyły inkunabułów, starodruków w języku polskim, Biblii, druków weneckich, druków okolicznościowych, czasopism XIX i XX-wiecznych oraz programów Gimnazjum Elbląskiego.

Kiedy będziecie Państwo czytali ten Informator, księgozbiór zabytkowy, staraniami dyrektora Jacka Nowińskiego, będzie już zapewne częścią Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Jest to kolejny krok poczyniony na drodze do nadania Bibliotece Elbląskiej statusu Biblioteki Naukowej.

Prof. Stanisław Gierszewski -
patron Pracowni Badań
Regionalnych.

Profesor Stanisław Gierszewski urodził się 28 sierpnia 1929 r. w Czarnowie koło Chojnic. Tam spędził dzieciństwo i lata okupacji. Po 1945 r. Gierszewski znalazł się w Trójmieście. W Sopocie ukończył Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego, a następnie gdańską Wyższą Szkołę Pedagogiczną. W 1952 roku obronił pracę magisterską na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, w 1960 r. został doktorem nauk humanistycznych za rozprawę *Elbląski przemysł okrętowy w latach 1570-1815*. W 1965 roku habilitował się na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu na podstawie pracy *Struktura gospodarcza i funkcje rynkowe mniejszych miast woj. pomorskiego w XVI i XVII w.* W 1973 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1980 r. – profesora zwyczajnego.

Gierszewski pracę zawodową rozpoczął w 1950 r. w gdańskim Archiwum Państwowym, a pięć lat później został pracownikiem Zakładu Historii Pomorza Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku. Od 1966 roku pracował w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku, późniejszym Uniwersytecie Gdańskim. Przez wiele lat był tam dyrektorem Instytutu Historii, a w latach 1978-1981 dziekanem Wydziału Humanistycznego UG.

Profesor Gierszewski udzielał się w Gdańskim Towarzystwie Naukowym, Toruńskim Towarzystwie Naukowym i Polskim Towarzystwie Historycznym. Zasiadał w Komitecie Nauk Historycznych i Komitecie Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk. Był członkiem komitetów redakcyjnych m. in. *Kwartalnika Historycznego*, *Rocznika Elbląskiego* (od 1988 roku redaktor naukowy), *Rocznika Gdańskiego* i pisma *Przeszłość Demograficzna Polski*.

Prof. Stanisław Gierszewski był blisko związany z Elblągiem i jego historią. Jedną z jego pierwszych publikacji naukowych był artykuł *Elbląski cech armatorski w XVIII w.* W 1970 r. ukazała się jego monografia miasta: *Elbląg: przeszłość i teraźniejszość* – pierwsze w języku polskim całościowe ujęcie historii Elbląga.

To prof. Gierszewski przedstawił koncepcję wielotomowej *Historii Elbląga*, potem zgromadził wokół tego pomysłu zespół autorski i przygotował pierwszy tom tego dzieła, którego druku nie dane mu było doczekać.

Stanisław Gierszewski zmarł 27 maja 1993 r. w Gdyni.

Dział Badań Regionalnych i Zbiorów Zabytkowych

Elbląg 82-300, ul. św. Ducha 3-7, tel. 0 55 611 00 50 wew. 239

zabytki@bibliotekaelblaska.pl, czyt.reg@bibliotekaelblaska.pl

Pracownia Badań Regionalnych - wew. 225

Pracownia Dokumentów Życia Społecznego - wew. 244

Czynny: poniedziałek, wtorek, czwartek, piątek - 10.00 - 19.00

środa, sobota - 10.00 - 15.00